

De strijd om de (heraangelegde) Dorpsstraat

Peter VAN AELST
Herwig REYNAERT
Johan ACKAERT

1. De lange aanloop naar 8 oktober 2006

Verkiezingen worden nogal gemakkelijk als ‘historisch’ bestempeld. Journalisten of politici bedenken dan namen als ‘de moeder aller verkiezingen’ (1999) of ‘zwarte zondag’ (1991). Ook wetenschappers hebben de neiging om het belang van verkiezingen uit te vergroten. We zijn niet van mening dat de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2006 historische verkiezingen waren. Evenmin denken we dat ze als triviaal of onbelangrijk kunnen worden afgedaan. Dat bewijzen alvast de opvallende uitslagen in sommige steden en gemeenten. Deze verkiezingen hebben de krachtsverhoudingen vastgelegd op het lokale niveau voor de volgende zes jaar. De invloed daarvan op ons dagelijkse leven valt moeilijk te ontkennen. Verkiezingen draaien echter om meer dan winst en verlies. Zo hebben ook de manier waarop de campagne is verlopen of de veranderde spelregels van lokale verkiezingen een invloed op het beeld dat burgers hebben van onze (lokale) democratie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat politieke wetenschappers van alle Vlaamse universiteiten met grote belangstelling deze verkiezingen hebben gevolgd. Het resultaat van hun wetenschappelijke analyses zijn gebundeld in dit themanummer. Alvorens hun bijdragen kort te situeren, brengen we de lange aanloop naar deze verkiezingen in herinnering. Zowel de wetgevende aanloop als de campagne in de media werden ongewoon lang uitgesponnen.

In 2002 werden de deelstaten in ons land bevoegd voor de organisatie van de lokale besturen, inclusief de organisatie van de gemeenteraadsverkiezingen. Vlaanderen kon voortaan eigen klemtonen leggen. De Vlaamse regering besliste de lokale spelregels te veranderen. De Dorpsstraat werd heraangelegd. Het gemeentedecreet dat daarvoor moest zorgen werd pas drie jaar later goedgekeurd. Het gemeentekiesdecreet, dat de spelregels met betrekking tot de verkiezingen zou vastleggen, liet nog een jaar langer op zich wachten. Amper vier maanden voor de verkiezingen van 8 oktober werd het definitief goedgekeurd. Niet meteen een voorbeeld van goed bestuur. Uiteraard moeten veranderingen aan de kieswetgeving doordacht gebeuren en niet snel worden afgehandeld. Het feit dat de wetgeving zolang op zich liet wachten is echter in de eerste plaats een gevolg van de partijpolitieke twisten. Vooral de andere politieke samenstelling van de Vlaamse

Inleiding

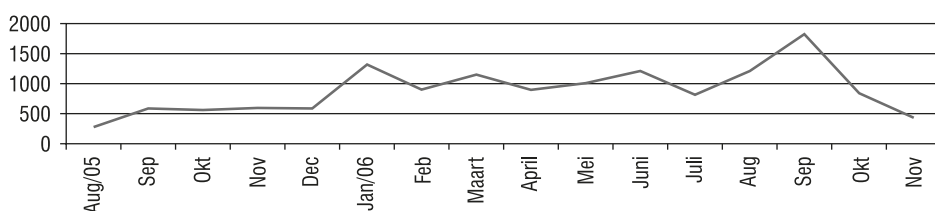
regering na de verkiezingen van 2004, en de existentiële bekommernissen van de kleine kartelpartners verklaren de moeizame compromisvorming.¹

De lokale partijen hebben echter niet gewacht op het kiesdecreet om zich voor te bereiden op de verkiezingen. Wanneer de campagne precies begonnen is, is moeilijk te zeggen. Het cliché luidt dat de campagne van een verkiezing start de dag na de vorige verkiezing, maar in het geval van de gemeenteraadsverkiezingen durven we daar toch aan twijfelen. Bovendien waren er nog federale verkiezingen in 2003 en regionale (en Europese) in 2004 die de aandacht van politici en media opeisten. Een oppervlakkige analyse van Vlaamse kranten leert ons dat het aantal artikels dat aan de gemeenteraadsverkiezingen wordt gewijd ongeveer een jaar voor 8 oktober 2006 voor het eerst gevoelig stijgt.² Tussen 8 september en 8 oktober 2005 verschijnen er meer dan 500 artikels die verwijzen naar de gemeenteraadsverkiezingen. Het dubbele van de maanden ervoor. De *Gazet van Antwerpen* en de VRT pakken ondermeer uit met een grootschalig opinieonderzoek in de stad Antwerpen. De toon lijkt gezet, de volgende maanden verslapt de aandacht niet meer. Integendeel. Vanaf januari schommelt het aantal artikels over de gemeenteraadsverkiezingen rond de 1000 per maand. Voor deze onwaarschijnlijke berichtenstroom zijn meerdere verklaringen. Vooreerst was er een ongeziene peilingsbehoefte bij quasi alle Vlaamse media.³ Naast de klassieke opiniepeilingen werd er ook kwistig met andere soorten bevragingen geëxperimenteerd. Het *Laatste Nieuws* teerde meer dan ooit op het internetpanel van de *Stemmenkampioen*, het *Nieuwsblad* speelde het groot met haar *Buurtonderzoek*. Een tweede reden voor de vele nieuwsberichten over de gemeenteraadsverkiezingen is de neiging van journalisten (én politicologen) om politieke uitspraken en daden in de maanden voor een stembusgang te duiden als strategische beslissingen van politici om de kiezer te verleiden. Los van het feit of deze interpretatie klopt, worden verkiezingen dus gelinkt aan politieke feiten of gebeurtenissen die er vaak weinig mee te maken hebben. Zo werd een veiligheidsplan van Mechels burgemeester Somers een jaar voor de verkiezingen door een krant gezien als een onderdeel van 'een laatste eindspurt' naar de gemeenteraadsverkiezingen. Het arti-

1. In de bijdrage van Ackaert e.a in dit nummer wordt dieper ingegaan op ontstaan en gevolgen van deze veranderingen. Zie ook REYNAERT, H., STEYVERS, K., *Oude wijn in nieuwe zakken? Een doorlichting van de politieke vernieuwingen in het gemeentedecreet*. In: SCHRAM, F., WAYENBERG, E., (eds.), *Het Vlaamse gemeentedecreet: tussen continuïteit en vernieuwing*. Vanden Broele, Brugge, 2006, pp. 17-47.
2. Het gaat om een analyse op basis van de elektronische database van Mediargus met daarin de artikels van alle Vlaamse dagbladen. Alle krantenartikels met het woord 'gemeenteraadsverkiezingen' werden geteld. (tijdschriftartikels werden niet meegeteld.) In een zeer beperkt aantal gevallen gaat het niet om een verwijzing naar de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2006, maar bijvoorbeeld naar de lokale verkiezingen in Nederland. De maanden zijn steeds berekend van de 9de dag tot de 8ste dag van de volgende maand, om duidelijk de berichtgeving van voor en na 8 oktober 2006 te kunnen scheiden.
3. VAN AELST, P. & NUYTEMANS, M. (2005) 8 oktober gepeild, in *Samenleving en Politiek*, 13(9), 24-31.

kel over deze eindspurt verscheen 378 dagen voor de verkiezingen.⁴ Een laatste en veruit de voornaamste reden voor de zeer lange aanloop naar 8 oktober in de media is de lijstvorming. Wie zal waar de lijst trekken? Wie gaat met wie in kartel? Zal de minister de lijst duwen? Een jaar lang vormen de lijstvorming en de bijhorende conflicten in de 308 Vlaamse gemeenten en bij uitbreiding de 589 Belgische gemeenten voer voor discussie en stof voor artikels.

Tijdens de laatste maand neemt het aantal artikels met verwijzing naar de gemeenteraadsverkiezingen niet onverwacht nog sterk toe (tot 1822). De stijging is vooral te wijten aan de aandacht voor de diverse campagneactiviteiten van de (lokale) partijen, die in tegenstelling met de media vrij laat aan de (straat)campagne beginnen. De vaststelling dat kiezers steeds later hun definitieve stemkeuze bepalen, maakt dat ook partijen en politici zo lang mogelijk wachten om de kiezer te overtuigen met affiches, folders, advertenties, huisbezoeken, ...

Bron: Mediargus.

Grafiek 1. Aantal artikels met verwijzing naar gemeenteraadsverkiezingen in de Vlaamse pers.

Er kunnen terecht bedenkingen worden gemaakt bij deze langgerekte stroom aan mediaberichten. Was de kiezer wel vragende partij voor zulk groot aanbod? Aan de andere kant stellen we vast dat de media-aandacht opvallend 'lokaal' was. Ook nationale media gingen op zoek naar de thema's en politici van grote steden en kleine gehuchten. Burgemeester en schepenen waren toch voor enkele weken belangrijker dan premier en minister.

De geïnteresseerde burger heeft tijdens de campagne alvast de kans gekregen iets te leren over de politiek in zijn regio. In deze bijdrage willen we een stap verder zetten en de verkiezingen van 8 oktober aan een wetenschappelijke analyse onderwerpen. We doen dat naar wetenschappelijke normen snel, maar niet minder diepgravend. Dit was enkel mogelijk door beroep te doen op een brede groep van Vlaamse én enkele Waalse politicologen. We stellen hun bijdragen kort voor.

4. DE MORGEN, 26/09/2005.

2. 8 oktober 2006 ontleed

Dit themanummer bestaat uit vier delen. In DEEL I wordt ingezoomd op de nieuwe spelregels en hun uitkomst. In hun bijdrage brengen *Johan Ackaert*, *Koenraad De Ceuninck*, *Herwig Reynaert*, *Kristof Steyvers* en *Tony Valcke* de veranderende wetgeving voor de lokale besturen in kaart. Ze gaan ook na wat hun invloed was op de uitslag van 8 oktober. In Wallonië werden enkele andere spelregels voor de gemeenteraadsverkiezingen afgesproken. Zo werd beslist dat de kandidaat met de meeste stemmen van de grootste partij automatisch de burgemeesterscherp mag omgorden. *Jean-Benoit Pilet*, *Pascal Delwit* en *Emilie van Haute* bespreken resultaten en gevolgen van deze (bijna) rechtstreekse verkiezing van de Waalse burgemeesters. Tot slot van dit deel gaat *Petra Meier* in op een cruciale nieuwe spelregel voor de verkiezing van de lokale besturen: de gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de lijsten. Het lijkt erop dat meer gelijke kansen nog geen gelijke vertegenwoordiging inhoudt.

In DEEL II van dit boek staat de vraag centraal hoe lokaal deze gemeenteraadsverkiezingen waren. *Fanny Wille* en *Kris Deschouwer* bekijken of gemeenteraadsverkiezingen in België een eigen lokale dynamiek hebben, dan wel of zij beïnvloed worden door de nationale politieke verhoudingen. *Carl Devos*, *Dries Verlet* en *Herwig Reynaert* gaan na in hoeverre de lokale afdelingen van de Vlaamse politieke partijen uit één mond spreken. Beide bijdragen tonen aan dat de nationale politiek een stempel drukt op de lokale politiek, maar dat er tegelijk genoeg verschillen zijn en blijven die maken dat de Wetstraat en de Dorpsstraat niet in elkaars verlengde liggen.

In DEEL III wordt dieper ingegaan op de een cruciaal aspect van verkiezingen: winst en verlies. Drie bijdragen trachten een beter inzicht te geven in de factoren die het lokale electorale succes kunnen bepalen. *Jan Vermeir* en *Bruno Heyndels* gaan na of besturen loont. Hun analyse van de lokale verkiezingen van 1988, 1994 en 2000 nuanceert alvast de idee dat partijen die deelnemen aan het bestuur daar electoraal voordeel uithalen. Gemeenteraadsverkiezingen zijn niet enkel een strijd tussen partijen, maar ook tussen personen. *Bart Maddens*, *Karolien Weekers*, *Stefaan Fiers* en *Ine Vanlangenakker* bieden meer inzicht in de elementen die bijdragen tot persoonlijk electoraal succes. Naast de score van de partij en de plaats op de lijst speelt vooral een uitvoerend mandaat een grote rol. In het bijzonder het burgemeesterschap blijkt veelal de beste garantie om het tot lokale stemmenkampioen te schoppen. In een derde bijdrage gaan *Peter Van Aelst*, *Michiel Nuytemans* dieper in op het succes van de absolute stemmenkampioen van 8 oktober: Patrick Janssens. Zijn electoraal succes lijkt te worden verklaard door een appreciatie voor zijn kwaliteiten en beleid, in combinatie met een opvallende campagne en een negatieve motivatie: de afkeer van het Vlaams Belang.

In DEEL IV wordt de verkiezingsuitslag in Antwerpen verder ont(k)leed. De bijdrage van *Peter Thijssen* handelt over een voor Vlaanderen uniek fenomeen: de districtsraden. De raden zijn opgericht om de Antwerpenaar terug dichterbij zijn

De strijd om de (heraangelegde) Dorpsstraat

bestuur(ders) te brengen. De analyse van de uitslagen van 2006 lijken die positieve doelstelling niet te onderschrijven. In een laatste bijdrage gaan *Lien Warmenbol* en *Marjolein Meijer* nog een stapje lokaler en kijken wat er zich in Antwerpen op wijkniveau heeft afgespeeld. Op basis van eigen exit-poll data trachten ze het succes van de verschillende partijen in bepaalde wijken te duiden.

In een algemeen besluit trachten we lessen te trekken uit deze lokale verkiezingsstrijd. De verschillende bijdragen hebben een ruim aanbod aan relevante bevindingen opgeleverd en onze kennis over lokale politiek en verkiezingen aangescherpt. Over de duurzaamheid van de heraangelegde Dorpsstraat blijven vooralsnog heel wat vragen open.